

Peter Liljenstolpe
Högskoledirektör

**Regeringen
Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM**

Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm (KMH) har anmodats yttra sig över rubricerad departementspromemoria. Promemorian behandlar två frågor som diskuteras i Styr- och resursutredningens slutbetänkande *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan* (SOU 2019:6): akademisk frihet samt ett uppdrag för högskolor gällande det s.k. livslånga lärandet (fortbildning, vidareutbildning, karriärväxling och bildning).

Frågorna hänger nära samman på ett principiellt plan då de i promemorian föreslås utgöra tillägg till (förändringar i) högskolelagen.

KMH är positiv till ett lagskydd för den ”akademiska friheten”, men menar att begreppet bör utmejslas tydligare i lagtexten så att det framgår vad som gäller inte endast för forskningen utan även för utbildningen och den institutionella autonomi. KMH vill poängtera det helt nödvändiga att lärosätena själva ska kunna råda över utbildningsutbud och läroplaner m.m. – något som regeringen slog fast redan 1992 i den kanske mest inflytelserika propositionen avseende högre utbildning under de senaste årtiondena, *Frihet för kvalitet*:

”Universitet och högskolor, som står fria, har de största förutsättningarna att förmedla en kvalificerad undervisning. Avancerad kunskapsutveckling fordrar frihet, oberoende och konkurrens... Ett samhälle som värnar mångfalden och som inser riskerna i en allomfattande statsmakt måste skydda de kritiska motvikterna. Dit hör fria universitet och högskolor.”

Betydelse av institutionell autonomi och de fristående utbildningarnas status för den akademiska friheten är återkommande teman och lyfts fram bl.a. i Autonomiutredningens betänkande *Självständiga lärosäten* (2008), i den därpå följande propositionen *En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor* (2010), samt i Styr- och resursutredningens slutbetänkande (2019). European Universities Association (EUA) har också vid flertalet tillfällen uppmanat regeringarna i Sverige och övriga Europa att främja lärosätenas institutionella självständighet vad gäller akademiska, finansiella, organisatoriska och personalpolitiska frågor.

Flera tecken på en alltför ingripande mål- och effektstyrning av den högre utbildningen/forskningen av utbildningspolitiska från regeringens sida har uppträtt de senaste åren. En konsekvens av sådan styrning var att Universitetskanslersämbetet 2014 uteslöts ur European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA).

Den av regeringen inrättade Tillitsdelegationen visar i sitt slutbetänkande *Med tillit följer bättre resultat – tillitsbaserad styrning och ledning i staten* (SOU 2019:43) att för att nå en mer tillitsbaserad och kvalitativ styrning och ledning måste hela ”styrkedjan”

omfattas, dvs. inte bara den interna styrningen i myndigheter (här: universitet och högskolor) utan även regeringens styrning av desamma. Delegationen menar att en förutsättning för att myndigheters egna initiativ vad gäller styrning ska få ett större genomslag behöver också regeringen fortsätta bidra till att förbättra myndigheternas förutsättningar för att styra och leda med tillit genom en mer tillitsfull dialog, som inbegriper *mindre politisk styrning och färre återrapporteringskrav*.

Med beaktande av vad som anförts ovan menar KMH att en formulering som tydliggör den institutionella akademiska friheten borde införas i förslaget till ny lydelse i 1 kap 6§ av högskolelagen. Ett minimum i detta hänseende kunde vara att ändra till: **”För högskolornas verksamhet ska som allmän princip gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas”**, ehuru ett tydligare uttalande vore att föredra, som även betonar utbildningens frihet.

Detta knyter an till det andra förslaget till författningsändring som behandlas i promemorian: att universitet och högskolor i sin verksamhet ska främja ett *livslångt lärande*. Man kan förvisso konstatera att en sådan denna precisering (möjligen i lag) efterfrågas i Styr- och resursutredningens slutbetänkande (s 242f.). Man bör då ha i åtanke att utredningen av departementet gavs ett direktiv att föreslå en styrning som skulle *”främja jämställdhet och breddad rekrytering samt livslångt lärande”*.

KMH är av två skäl kritisk till införandet av en sådan formulering.

Det första skälet är sakligt: Universitet och högskolor arbetar redan på bred front med fortbildning, vidareutbildning, karriärväxling och bildning utifrån sina unika profiler och historia. En sådan reglering i lag vore således att slå in en öppen dörr.

Det andra skälet är principiellt: regeringen säger sig (i departementets förslag) – genom ändring i högskolelagen – vilja stärka, värna och vidta förebyggande åtgärder för den akademiska friheten, samtidigt som man föreslår ytterligare en inskränkning av densamma: Utbildningsdepartementet argumenterar för (s. 8) att *”I Europa och andra delar av världen hotas i dag universitetets och högskolors roll som en självständig och kritiskt reflekterande kraft i samhället, liksom friheten att utforma forskning och utbildning”*. Man konstaterar sedan att *”sådana direkta hot kan tyckas avlägsna i Sverige”* utan att reflektera över det faktum att departementets eget förslag till ytterligare politisk reglering utgör ett hot mot den akademiska friheten gällande den institutionella autonomi.

Därtill kan sägas att det *”livslånga lärandet”* – som närmast kan karaktäriseras som ett allmänpolitiskt mål – skiljer sig från övriga särskilda främjandeuppdrag i 1 kapitlet 5 § högskolelagen, vilka närmast kan karaktäriseras som preciseringar av den statliga värdegrunden. KMH menar att uppdrag knutna till allmänpolitiska mål, likt det föreslagna som rör det *”livslånga lärandet”*, istället bör återfinnas i lärosätenas respektive regleringsbrev och inte i högskolelagen.

Sammanfattningsvis menar KMH således att det är av vikt att i lag skydda den akademiska friheten, men den akademiska friheten omfattar såväl den individuella rätten för universitetslärare att själva välja och formulera forskningsfrågor som fakultetens – lärarkollegiets – lärosätets rätt att själva besluta om utbildningsutbud och kursplaner. Med Utbildningsdepartementets förslag till tillägg om det livslånga lärandet inskränks denna akademiska frihet ytterligare i samma stund som den sägs värnas. Det rimmar illa.

Beslut att avge detta yttrande har fattats av undertecknad rektor efter föredragning av högskoledirektören Peter Liljenstolpe i närvaro av prorektor, professor Johannes Landgren. Studentrepresentant har haft möjlighet att yttra sig.

Helena Wessman

Peter Liljenstolpe